

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї І ШЛЮБУ

Методичні рекомендації

для студентів факультету «Соціальний менеджмент»,
які навчаються за напрямом підготовки 6.030101 – Соціологія

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї І ШЛЮБУ

Методичні рекомендації

для студентів факультету «Соціальний менеджмент»,
які навчаються за напрямом підготовки 6.030101 – Соціологія

Харків
Видавництво НУА
2015

УДК 316.356.2(072+075.8)
ББК 60.561.5р30-2
С69

*Затверджено на засіданні кафедри соціології
Народної української академії.
Протокол № 11 від 03.03.2015*

Автор-упорядник *Т. В. Зверко*
Рецензенти: д-р соціол. наук *К. Г. Михайлова*,
д-р соціол. наук *Є. А. Подольська*

С69 **Соціологія сім'ї і шлюбу** : метод. рек. для студентів факультету «Соціальний менеджмент», які навчаються за напрямом підготов. 6.030101 – Соціологія / Нар. укр. акад., [каф. соціології ; авт.-упоряд. Т. В. Зверко]. – Харків : Вид-во НУА, 2015. – 36 с.

Методичні рекомендації включають програму, вказівки щодо підготовки до занять, завдання для самостійної роботи, тематику індивідуальних завдань та рекомендації до їх виконання, перелік навчально-методичної літератури, питання до іспиту.

УДК 316.356.2(072+075.8)
ББК 60.561.5р30-2

© Народна українська академія, 2015

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Соціологія сім'ї і шлюбу» вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього ступеня «бакалавр» напрямку підготовки 6.030101 – Соціологія.

Сім'я є одним із найважливіших соціальних інститутів, вона грає велику роль в суспільному розвитку. Від проблем, що пов'язані з її життєдіяльністю, залежить стабільність суспільства. Тому навчальна дисципліна «Соціологія сім'ї і шлюбу» важливе місце в підготовці студентів-соціологів.

Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія вивчає закономірності виникнення, розвитку і функціонування шлюбно-сімейних відносин, сім'ї як соціального феномена, що поєднує в собі риси соціального інституту і малої соціальної групи.

Змістовно навчальний курс ділиться на два модулі. У першому модулі розглядаються питання, які пов'язані з історією виникнення сім'ї, соціальними закономірностями її походження, подальшої еволюції, а також з особливостями соціологічного підходу до аналізу шлюбно-сімейних відносин, аналізується сім'я як соціальний інститут (у взаємодії сім'ї і суспільства) і як мала соціальна група (дослідження внутрішньосімейних відносин). Другий модуль включає вивчення практичних питань, пов'язаних з сім'єю, зокрема структуру сім'ї, її функції, сімейні конфлікти, методологію та методи соціологічних досліджень сім'ї.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета викладання навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів соціологічного погляду на проблеми сім'ї, сімейні відносини; у засвоєнні практичних підходів і методів соціологічного вивчення соціальних фактів, явищ і процесів у сфері шлюбно-сімейних відносин, у набутті навичок використання теоретичних і практичних знань у професійній діяльності.

У процесі вивчення дисципліни студенти повинні:

знати основні категорії соціології сім'ї (шлюб, сім'я, суспільна свідомість у сфері шлюбно-сімейних відносин, структура і функції сім'ї, спосіб життя, умови життя сім'ї та ін.); етапи і тенденції розвитку сучасної вітчизняної і зарубіжної соціології сім'ї; особливості соціологічного аналізу шлюбно-сімейних відносин;

уміти аналізувати різні проблемні ситуації, які пов'язані з шлюбно-сімейною проблематикою; застосовувати практичні навички характеристики шлюбно-сімейних відносин.

Зміст даної навчальної дисципліни, форми та методи роботи з її вивчення спрямовані на формування таких компетенцій:

соціально-особистісні (КСО)

КСО – 01 – організовувати та контролювати власну поведінку для забезпечення гармонійних стосунків у сім'ї;

КСО – 07 – на основі аналізу результатів власних спостережень, використовуючи етико-естетичну теорію, визначати моральні переконання та смакові вподобання членів сім'ї;

з урахуванням визначених моральних переконань та смакових уподобань знаходити компромісні рішення у шлюбно-сімейних відносинах;

загальнонаукові компетенції (КЗН)

КЗН – 01 – вміти аналізувати проблеми та процеси в сфері шлюбно-сімейних відносин;

загальнопрофесійні (КЗП)

КЗП – 01 – проводити соціологічні дослідження шлюбно-сімейних відносин;

КЗП – 02 – проводити аналіз соціальної ситуації в сфері шлюбно-сімейних відносин з використанням новітніх соціологічних даних;

спеціалізовано-професійні (КСП)

КСП – 04 – вивчати суб'єкти шлюбно-сімейних відносин та взаємовідносини між ними;

виявляти соціальні проблеми та конфліктні ситуації в сфері шлюбно-сімейних відносин, використовувати превентивні заходи щодо їх прояву.

Вивчення навчальної дисципліни «Соціологія сім'ї і шлюбу» передбачає стимулювання у студентів пошуку нових наукових і практичних методів вивчення проблем шлюбу й сім'ї. Для чого передбачається використання різних форм організації навчання: лекційні, семінарські заняття, консультації, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота. Самостійна робота планується кожним студентом з урахуванням рекомендацій викладача й спрямована на закріплення і поглиблення знань, отриманих на лекційних та семінарських заняттях, удосконалення навичок роботи з літературою, підготовку до занять, виконання різних видів завдань. При організації самостійної роботи студентів перевага надається опрацюванню наукової літератури, розв'язанню ситуаційних завдань, написанню есе та індивідуальних науково-дослідних робіт з подальшим публічним виступом у групі.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Навчальна дисципліна «Соціологія сім'ї і шлюбу» є важливою частиною підготовки фахівців-соціологів, яка органічно взаємодіє з іншими дисциплінами: історією, загальною психологією, теорією права, етикою і соціологією моралі, основами демографії, загальною соціологічною теорією, етнографією. Передусім вивченню студентом навчальних дисциплін «Історія соціології», «Методологія та методи соціологічних досліджень».

КРИТЕРІЇ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Модульний контроль знань передбачає оцінку знань і умінь кожного студента після вивчення теоретичного матеріалу та виконання індивідуальних завдань, які включають у себе відповідний модуль програми. Загальна кількість балів за модуль визначається як сума балів, отриманих за кожну тему, включаючи і результати розширеного опитування (письмові роботи, тести тощо), що проводиться на семінарському занятті після вивчення всіх тем модуля.

Підсумковий контроль успішності студента з даної навчальної дисципліни здійснюється у формі іспиту. Студент допускається до іспиту за умови відпрацювання усіх модулів.

Успішність студента визначається за 100-бальною шкалою за такими видами роботи:

№ з/п	Вид роботи	Максим. к-сть балів за вид роботи	К-сть видів роботи	Заг. к-сть балів
<i>Основні види діяльності</i>				
1.	Робота на семінарському занятті	3	6	18
2.	Модульний контроль	5	2	10
3.	Виконання завдання самостійної роботи	5	6	30
4.	Виконання індивідуального завдання	12	1	12
5.	Складання іспиту	30	1	30
<i>Всього:</i>				100

Співвідношення оцінок національної шкали й шкали Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (ЄКТАС)

<i>За шкалою ECTS</i>	<i>Характеристика за національною шкалою</i>	<i>За національною шкалою</i>	<i>За шкалою ХГУ «НУА»</i>
A	ВІДМІННО – матеріал засвоєний на високому рівні	відмінно	85–100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – матеріал засвоєний на рівні вище середнього	добре	75–84
C	ДОБРЕ – в цілому матеріал курсу засвоєний за винятком окремих теоретичних положень	добре	65–74
D	ЗАДОВІЛЬНО – матеріал курсу засвоєний нижче середнього	задовільно	57–64
E	ДОСТАТНЬО – рівень засвоєння матеріалу задовольняє мінімальним вимогам	задовільно	50–56
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідно додатково опрацювати матеріал	незадовільно	25–49
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – матеріал засвоєний на низькому рівні, потрібне повторне прослуховування курсу	незадовільно	0–24

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Теми	Кількість годин				
	Всього	Лекції	Семінарські заняття	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Модуль 1. Соціологія сім'ї і шлюбу як галузь соціології					
1. Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія	10	2	2	2	4
2. Історія шлюбно-сімейної проблематики у вітчизняній і західній соціології	12	2	2	4	4
Модуль 2. Соціальна сутність сім'ї					
3. Основні функції сім'ї в суспільстві. Сім'я як джерело соціального та культурного капіталів	12	2	2	4	4
4. Основні соціально-демографічні характеристики сім'ї	16	2	2	6	6
5. Причини дестабілізації сімейних відносин.	18	4	2	6	6
6. Тенденції розвитку сучасних відносин у сім'ї	16	2	2	6	6
7. Методологія та методи соціологічних досліджень сім'ї	24	4	4	8	8
Разом	108	18	16	36	38

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Соціологія сім'ї і шлюбу як галузь соціології

Тема 1. Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія. Сім'я як соціальний інститут і як мала група

Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія, що вивчає закономірності виникнення, функціонування та розвитку сім'ї як соціального феномена. Предмет і об'єкт соціології сім'ї.

Роль і місце соціології сім'ї в системі інших наук про сім'ю. Специфіка соціологічного підходу до аналізу сім'ї як «посередника» між особистістю і суспільством. Завдання та функції соціології сім'ї.

Походження шлюбу і сім'ї як соціальних форм взаємин. Поняття «шлюб» і «сім'я», різноманіття підходів до їх аналізу.

Сім'я як специфічний соціальний феномен, що поєднує в собі риси соціального інституту і малої групи. Взаємодія сім'ї з іншими соціальними інститутами і організаціями. Сім'я як мала група в системі первинних і вторинних груп.

Тема 2. Історія шлюбно-сімейної проблематики у вітчизняній і західній соціології

Протосоціологія шлюбу і сім'ї в працях давньогрецьких мислителів. Філософський і етнографічний аналіз родини в середні віки й епоху Просвітництва (Руссо, Монтень). Збільшення інтересу до аналізу походження і розвитку сім'ї з середини XIX століття. Праці І. Бахофена, Дж. Мак-Леннана, Л. Моргана, Ф. Енгельса.

Особливості теоретичних підходів до вивчення сім'ї. Макросоціологічні (еволюційний, інституційний, структурно-функціональний, конфліктний підходи) і мікросоціологічні (інтеракціоністський, ситуаційний підходи) теорії сім'ї. Дослідження шлюбно-сімейних відносин в Україні. Аналіз історії сім'ї. Соціально-економічні закономірності її походження, еволюція сім'ї в залежності від зміни економічних формацій.

Змістовий модуль 2.

Соціальна сутність сім'ї

Тема 3. Сім'я як джерело соціального та культурного капіталів. Основні функції сім'ї в суспільстві

Суспільна свідомість у сфері шлюбно-сімейних відносин. Система духовних, моральних відносин. Сімейні цінності і норми.

Різні підходи до виділення і класифікації сімейних функцій. Функції сім'ї у зв'язку з основними сферами її життєдіяльності. Соціальні та індивідуальні функції сім'ї. Специфічні та неспецифічні функції сім'ї. Історичний характер функцій родини.

Тема 4. Основні соціально-демографічні характеристики сім'ї

Структура сім'ї. Типологія сім'ї: за типом шлюбно-сімейних відносин; за наявністю та кількістю дітей; за місцем проживання; за типом владних структур; за вибором шлюбного партнера; за кількістю членів.

Поняття репродуктивної поведінки сім'ї, її основні елементи. Репродуктивний цикл як складова частина репродуктивного процесу.

Основні соціально-демографічні характеристики сім'ї: локалізація, кількість членів сім'ї, тривалість шлюбу тощо. Поняття життєвого циклу сім'ї, стадії життєвого циклу сім'ї. Умови життя. Спосіб життя.

Тема 5. Причини дестабілізації сімейних відносин.

Форми прояву дестабілізації сімейних відносин: розбіжність, напруженість, конфлікт. Фактори задоволеності і незадоволеності шлюбом. Сімейні конфлікти: сутність, основні групи причин. Види конфліктів: подружні, конфлікти між батьками і дітьми, між подружжям та іншими членами родини. Стили поведінки в сімейних конфліктах.

Причини та мотиви розлучень. Перехід від традиційної форми розлучення до сучасної. Санкції після розлучення.

Девіантна поведінка в шлюбно-сімейних відносинах. Шляхи подолання відхилень у шлюбно-сімейних відносинах.

Тема 6. Тенденції розвитку сучасних відносин у родині

Основні проблеми і тенденції розвитку сучасної сім'ї: трансформація сімейних функцій; відчуження праці від процесу соціалізації; зниження репродуктивної функції; перехід до альтернативних форм шлюбно-сімейних відносин; зміна сімейних цінностей і зразків. Модерністська і кризова парадигми в поглядах на розвиток сім'ї.

Сімейна політика держави, її сутність і основні принципи. Соціальна підтримка та соціальна робота як форми сімейної політики. Демографічна політика держави.

Вплив соціальних та економічних умов суспільства на життя сучасної сім'ї. Здоров'я сім'ї в соціологічному ракурсі.

Тема 7. Методологія та методи соціологічних досліджень сім'ї

Тематика, методологія і методика соціологічних досліджень шлюбу і сім'ї. Особливості вивчення інтимних сторін подружніх відносин. Використання біографічного, щоденникового, панельних методів, сімейних архівів, хронік, життєписів. Досвід проведення емпіричних досліджень в Україні та за кордоном.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Соціологія сім'ї і шлюбу як галузь соціології

Тема 1. Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія. Сім'я як соціальний інститут і як мала група

Ключові поняття: соціологічний підхід, мікро- та макросоціологічний підходи, соціальний інститут, мала соціальна група, сім'я, шлюб, первинні та вторинні групи.

При підготовці до заняття слід засвоїти матеріал двох мікротем: «Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія» і «Сім'я як соціальний інститут і мала група». Їх вивчення необхідно здійснювати за таким планом:

1. Соціологія сім'ї і шлюбу як спеціальна соціологічна теорія, її завдання та функції. Предмет і об'єкт соціології сім'ї.
2. Специфіка макросоціологічного й мікросоціологічного підходів до вивчення сім'ї.
3. Виникнення сім'ї та шлюбу як соціальних форм взаємин. Соціальна сутність і різноманіття підходів до понять «шлюб» і «сім'я».
4. Аналіз сім'ї як соціального інституту і малої групи. Взаємодія сім'ї з іншими соціальними інститутами і організаціями.

Спочатку слід розглянути соціологію сім'ї як спеціальну соціологічну теорію, яка вивчає формування, розвиток і функціонування сім'ї, шлюбно-сімейних відносин у конкретних культурних і соціально-економічних умовах.

Наступне завдання – визначення об'єкта та предмета соціології сім'ї. Необхідно взяти до уваги, що об'єктом вивчення соціології сім'ї є сім'я як унікальна соціокультурна система, що має подвійну природу. У зв'язку з цим сім'я розглядається у двох аспектах, кожен з яких має свою специфіку. Парадигма соціального інституту орієнтована в основному на зовнішні зв'язки сім'ї, одночасно її внутрішні зв'язки досліджуються через призму понять, які характеризують малу соціальну групу.

Предметна ж сфера соціології сім'ї багатогранна: це закономірності формування, розвитку і функціонування сім'ї як соціального інституту, успішність виконання сімейних функцій, а також аналіз сім'ї як первинної групи взаємодіючих особистостей.

Розглядаючи сутність поняття «сім'я», слід знати, що існує безліч підходів до визначення сім'ї, серед яких прийняте більшістю дослідників: сім'я – це

соціальне об'єднання, члени якого пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою. По суті сім'я являє собою систему відносин між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, засновану на шлюбі або кровній спорідненості, яка має історично визначену організацію.

У соціологічній літературі дається таке визначення поняття «шлюб»: це історично обумовлена, санкціонована і регульована суспільством форма стосунків між статями, між чоловіком і жінкою, що встановлює їх права і обов'язки по відношенню один до одного, до дітей і своїх батьків. При аналізі різних визначень понять «шлюб» і «сім'я» рекомендується звернутися до соціологічних словників, а також порівняти, як визначається сім'я і шлюб в інших науках (психології, демографії, право та ін).

У ході підготовки до заняття увагу слід приділити особливостям соціологічного розгляду сім'ї як соціального інституту і малої групи. При цьому необхідно активізувати знання загальної соціологічної теорії про сутність соціального інституту, його функції в суспільстві, зв'язки соціального інституту сім'ї з іншими соціальними інститутами.

При аналізі сім'ї як соціального інституту розглядаються зразки сімейної поведінки, сімейні ролі, особливості формальних і неформальних норм і санкцій у сфері шлюбно-сімейних відносин. Взаємини між подружжям регулюються сукупністю норм та санкцій інституту шлюбу. Одні норми мають юридичний характер і регламентуються законодавством: питання майна, матеріальних зобов'язань, розлучення тощо. Інші норми регулюються мораллю, звичаями і традиціями: норми знайомства, шлюбного вибору, розподілу обов'язків, відповідальність за виховання дітей і т. д. Певна регуляція здійснюється й у процесі розлучень, у відносинах з батьками, родичами.

На мікросоціологічному рівні (сім'я як мала соціальна група) акцент слід зробити на проблемах міжособистісних взаємин в рамках сім'ї, вивчаються мотиви і причини розлучень, динаміка шлюбних відносин, характер відносин між батьками та дітьми.

Аналізуючи сім'ю як малу групу, слід звернути увагу, що сім'я розглядається в системі первинних і вторинних груп. Необхідно чітко визначити первинні та вторинні групи для сучасної сім'ї та взаємозв'язки між ними.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні проблеми, що є предметом дослідження соціології сім'ї.
2. Визначте сутнісні риси сім'ї як соціального інституту і сім'ї як малої групи.
3. Охарактеризуйте основні категорії соціології сім'ї.
4. Як визначаються поняття «сім'я» і «шлюб» в сучасній соціологічній теорії?
5. Які основні форми взаємодії сім'ї з іншими соціальними інститутами?

Завдання для самостійної роботи

1. Напишіть невелике есе (не менше 1,5 с.) на одну із запропонованих тем: «Чому інститути шлюбу та сім'ї є базовими інститутами суспільства?», «Ціннісні орієнтири сім'ї», «Роль традицій у моїй родині», «Основні ознаки сім'ї», використовуючи матеріал лекції.
2. Випишіть з різних джерел визначення понять «шлюб», «сім'я», порівняйте їх.

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – С. 3–76.
2. Антонов А. И. Микросоциология семьи / А. И. Антонов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – С. 21–45.
3. Вакуленко С. М. Социология семьи / С. М. Вакуленко. – Х. : ХНУ им. В. Каразина, 2003. – С. 15–29.
4. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – С. 10–25.
5. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.
6. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – С. 23–48.

Додаткова література

1. Смелзер Н. Социология. Американская семья / Н. Смелзер // Социол. исслед. – 1993. – № 3. – С. 34–45.
2. Современная западная социология: Словарь. – М., 1990. – С. 316.
3. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Городяненко – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

Тема 2. Історія шлюбно-сімейної проблематики у вітчизняній і західній соціології

Ключові поняття: еволюційний, інституційний, конфліктний, структурно-функціональний, інтеракціоністський підходи, матріархат, патріархат, груповий шлюб, моногамія, полігамія, громадсько-родова сім'я, сім'я в доіндустріальною епоху, індустріальна сім'я, сучасна сім'я.

Вивчення блоку питань, що стосуються історії шлюбно-сімейної проблематики у вітчизняній і західній соціології, необхідно здійснювати за таким планом:

1. Протосоціологія шлюбу і сім'ї. Дослідження шлюбно-сімейної проблематики в середні віки й епоху Просвітництва (Руссо, Монтень), у 19 столітті (І. Бахофен, Дж.Мак-Леннан, Л. Морган, Ф. Енгельс).
2. Соціологічні підходи до аналізу сім'ї: еволюційний, інституційний, конфліктний, структурно-функціональний, інтеракціоністський.
3. Дослідження шлюбно-сімейних відносин в Україні.
4. Історія становлення інституту сучасної сім'ї.

Для вивчення даної теми необхідно активізувати знання, що отримані під час вивчення курсів з історії соціології, філософії, історії. Особливу увагу слід звернути на історико-філософський аналіз шлюбно-сімейної проблематики. Протосоціологія сім'ї починається з праць Платона і Арістотеля, які, прагнучи побудувати модель ідеального суспільства, зверталися до питань походження сім'ї та її місця в соціальній структурі.

У середні віки та епоху Просвітництва до шлюбно-сімейної проблематики зверталися в основному при вивченні питань, пов'язаних зі ставленням релігії до сім'ї, з вихованням дітей, зі становленням освітньої системи. Посилення інтересу до цього питання в 19 столітті пов'язано з накопиченням великого емпіричного матеріалу, а також відсутністю єдиної методології аналізу. До середини 19 століття родина розглядалася як вихідна мікро модель суспільства, саме суспільство трактувалося філософами й істориками як сім'я, яка розрослася, причому як патріархальна сім'я. Шлюб і сім'я розглядалися як незмінні інститути.

Значний внесок у становлення історичного підходу в питанні походження сім'ї та шлюбу належить І. Бахофену («Материнське право», 1861) і Дж. Мак-Леннану. Кожен з них прийшов до ідеї мінливості форм шлюбу та сім'ї в ході історії, первинність матріархату. Під впливом роботи Л. Моргана («Стародавнє суспільство») Ф. Енгельс написав працю «Походження сім'ї, приватної власності і держави» (1884), в якій стверджував, що на ранніх етапах розвитку суспільства домінуюче становище в сім'ї та суспільстві займала жінка. Внаслідок розвитку продуктивних сил на зміну матріархату приходять патріархат. Однак ця точка зору до цього дня дискусійна.

Далі необхідно зосередитися на змісті різних дослідницьких підходів. Представники функціонального підходу (Т. Парсонс, К. Девіс) концентрують увагу на універсальності сім'ї, на історичних формах її реалізації, на соціокультурних функціях сім'ї як соціального феномена.

Мікросоціологічну традицію дослідження сім'ї заснував Ф. Ле Пле, який зосередив увагу на тому, що саме робить родина, і запропонував, як модель реальної поведінки сім'ї, дослідження життєвих історій та бюджетів сім'ї. Найбільшою мірою вивченню сім'ї як малої групи сприяли погляди Е. Бьорджесса, який став лідером соціально-психологічної перспективи вивчення сім'ї як мікрогрупи.

Символічний інтеракціонізм є одним з провідних напрямків у соціологічному дослідженні сім'ї. Значна частина теорії (Дж. Мід) присвячена соціалізації особистості, впливу сім'ї на формування особистості дитини.

При підготовці питання про походження і розвиток сім'ї необхідно розглядати кілька етапів, пов'язаних з історією розвитку суспільства в цілому. Серед таких етапів – громадсько-родова (дофамілістическая епоха), сім'я в доіндустріальному епоху, індустріальна сім'я і сучасна.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте основні відмінності патріархальної теорії та теорії історичного походження шлюбу і сім'ї.
2. Охарактеризуйте погляди на шлюб та сім'ю в рамках структурно-функціонального, конфліктного, інтеракціоністського підходів.
3. Назвіть особливості соціологічного аналізу сім'ї в Україні.
4. Розкрийте основні риси життєдіяльності сім'ї на різних етапах історичного розвитку сім'ї як соціального інституту.

Завдання для самостійної роботи

1. Зробіть реферативний огляд однієї із запропонованих статей [дод.7; 8].
2. Складіть генеалогічне дерево своєї родини.

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – С. 3–76.
2. Антонов А. И. Микросоциология семьи / А. И. Антонов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – С. 21–45.
3. Вакуленко С. М. Социология семьи / С. М. Вакуленко. – Х. : ХНУ им. В. Каразина, 2003. – С. 15–29.
4. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – С. 10–25.
5. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.
6. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – С. 23–48.

Додаткова література

1. Бурова С. Н. Тенденции исследования семьи в советский и постсоветский периоды : [по материалам журн. "Социол. исслед." 1975–2006 гг.] / С. Н. Бурова, А. В. Демидова // Социол. исслед. – 2008. – № 12. – С. 97–103.

2. Гурко Т. А. Теоретические подходы к изучению семьи / Т. А. Гурко. – М.: Институт социологии РАН, 2010. – 262 с.
3. Смелзер Н. Социология. Американская семья / Н. Смелзер // Социол. исслед. – 1993. – № 3. – С. 34–45.
4. Современная западная социология: Словарь. – М., 1990. – С. 316.
5. Сорокин П. А. Кризис современной семьи / П. А. Сорокин // Вестн. МГУ. Сер.18. Социология и политология. – 1997. – № 3.
6. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Городяненко – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

Теми рефератів і повідомлень до змістового модулю 1

1. Альтернативні форми сімейного життя: форми, тенденції, причини.
2. Феміністські уявлення про шлюб та сім'ю.
3. Вплив культурно-історичних особливостей розвитку суспільства на формування і розвиток шлюбно-сімейних відносин.
4. Моральні основи шлюбно-сімейних відносин.
5. Сім'я в системі первинних і вторинних груп.
6. Сім'я в соціальній філософії Стародавньої Греції.
7. Соціологічні дослідження проблем сім'ї в Україні.
8. Особливості історичного розвитку сім'ї як соціального інституту.
9. Макросоціологічні теорії сім'ї.
10. Мікросоціологічні теорії сім'ї.
11. Розвиток родини в Україні – від патріархальної сім'ї до нуклеарної.

Змістовий модуль 2. Соціальна сутність сім'ї

Тема 3. Основні функції сім'ї в суспільстві. Сім'я як джерело соціального та культурного капіталів

Ключові поняття: функції сім'ї, соціальні та індивідуальні функції, специфічні та неспецифічні функції, сімейна соціалізація, сімейні цінності.

У ході вивчення теми необхідно опрацювати теоретичний матеріал за таким планом:

1. Функції сім'ї. Різні підходи до виділення і класифікації сімейних функцій.
2. Сімейні цінності в сучасному суспільстві
3. Трансформація сімейних функцій на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Приставаючи до вивчення функцій сім'ї, слід згадати, що взаємозв'язок соціального інституту сім'ї і суспільства розкривається через систему

суспільних потреб та виконуваних інститутом функцій з їх задоволення. Функції сім'ї можна визначити як спосіб прояву активності, життєдіяльності сім'ї та її членів.

Розглядаючи функції сім'ї, слід звернути увагу на розмаїття підходів до виділення і класифікації сімейних функцій. При аналізі сім'ї як соціального інституту і малої групи можна говорити про соціальні (по відношенню до суспільства) та індивідуальні (по відношенню до особистості) функції. Основні функції сім'ї виділені М. Мацковським: репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, економічна, сфера первинного соціального контролю, соціально-статусна, дозвілля, емоційна, сексуальна.

Російський соціолог Харчев виділяє специфічні (які сім'я покликана виконувати незалежно від конкретних історичних та соціально-економічних умов: репродуктивна, виховна, екзистенційна) і неспецифічні функції (які сім'я змушена виконувати у певних конкретно-історичних і соціально-економічних умовах, наприклад, соціально-статусна).

Для підготовки питання про сімейні цінності рекомендується, перш за все, звернутися до методології аналізу цінностей, запропонованої П. Сорокіним, який виділяв три класи цінностей: ідеаціональні, почуттєві і ідеалістичні ціннісні системи.

Соціологи відзначають, що сім'я і сімейні цінності – один з елементів фундаменту культури; цінності залежать від ряду чинників: потреб і цілей членів сім'ї, стажу подружнього життя, ступеня важливості тих чи інших цінностей, національних і релігійних особливостей тощо. При аналізі сімейних цінностей варто виділити два їх типи: самодостатній (соціальний статус і соціальна значущість сім'ї, відповідальність перед близькими, можливість самоствердження) та інструментальний (цінності-стосунки, цінності-якості, цінності-знання, уміння, навички).

Слід звернути увагу на те, що функції сім'ї глибоко історичні, тісно пов'язані з соціально-економічними умовами розвитку суспільства, тому з часом змінюється як характер функцій, так і їх ієрархія. Зміни, що відбулися в даному напрямку, пов'язані з вихованням, соціалізацією, сімейною працею.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні функції сім'ї. У чому сутність функцій по відношенню до суспільства і особистості?
2. Охарактеризуйте особливості виховної та соціалізуючої функцій родини.
3. Поясніть сутність економічної і господарсько-побутової функцій родини.
4. Розкрийте особливості виконання функцій для індивіда та суспільства в емоційній та дозвільній сферах діяльності сім'ї.
5. Як проявляється вплив соціокультурних умов розвитку суспільства на формування сімейних функцій та їх виконання?
6. Проаналізуйте основні проблеми, які впливають на процес соціалізації в сучасній сім'ї.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте тези відповіді на питання «Сім'я як основний агент первинної соціалізації особистості».
2. Складіть таблицю «Сімейні цінності», взявши за основу класифікацію, запропоновану П. Сорокіним.

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – С. 130–154.
2. Вакуленко С. М. Социология семьи / С. М. Вакуленко. – Х. : ХНУ им. В. Каразина, 2003. – С. 59–75.
3. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – С. 55–80.
4. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – С. 72–93.

Додаткова література

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ / Л. Амджадин // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – №3. – С.60–75.
2. Балабух І. М. Трансформація сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної української молоді / І. М. Балабух, Л. В. Осецька // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – Вип. 4. – 2009. – С. 23–30.
3. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві / О. М. Балакірева // Український соціум. – 2007. – № 2. – С. 7–19.
4. Безнощенко Е. А. Семья в системе ценностных установок современного общества / Е. А. Безнощенко // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2010. – № 4. – С. 60–65.
5. Безнощенко Е. А. Ценность семьи в современном западно-европейском обществе : социально-философский дискурс / Е. А. Безнощенко // Философия и культура. – 2010. – № 9(33). – С. 51–55.
6. Митрикас А. Семья как ценность: состояние и перспективы изменений ценностного выбора в странах Европы / А. Митрикас // Социол. исслед. – № 5. – 2011. – С. 3–10.
7. Семенов В. Е. Ценностные ориентации современной молодежи / В. Е. Семенов // Социол. исслед. – 2007. – №4. – С. 51–58.
8. Сім'я та сімейні цінності в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку : моногр. / Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. : ТОВ «Основа-Принт», 2011. – 248 с.
9. Сорокин П. А. Кризис современной семьи / П. А. Сорокин // Вестн. МГУ. Сер.18. Социология и политология. – 1997. – № 3.

10. Шубина О. А. Ценности семьи в сознании студенческой молодежи [Электронный ресурс] / О. А. Шубина // Уральский государственный педагогический ун-т. – Екатеринбург, 2007. – Режим доступа : http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2007_5/40.pdf

Тема 4. Основні соціально-демографічні характеристики сім'ї

Ключові поняття: моногамія, полігамія, поліандрія, полігінія, ендогамія, екзогамія, гомогамність, гетерогамність, гомогенність, гетерогенність, патрилокальність, матрилокальність, неолокальність, нуклеарна сім'я, розширена сім'я, повна, неповна сім'я, бездітна, малодітна, багатодітна сім'я, егалітарна сім'я, партнерська сім'я, молода сім'я, життєвий цикл сім'ї, репродуктивна поведінка, репродуктивний цикл, репродуктивний процес, умови життя, образ життя сім'ї.

Вивчення даної теми передбачає опрацювання таких питань:

1. Структура сім'ї. Типологія сім'ї.
2. Поняття «репродуктивна поведінка сім'ї». Основні елементи репродуктивної поведінки. Репродуктивний цикл як складова частина репродуктивного процесу.
3. Поняття «життєвий цикл сім'ї», стадії життєвого циклу сім'ї.
4. Соціологічний аналіз категорій «умови життя сім'ї», «спосіб життя сім'ї».

Пристаючи до розгляду теми, слід ураховувати, що соціально-демографічні характеристики сім'ї включають в себе основні показники кількісної та якісної оцінки параметрів сім'ї на певний відрізок часу в середньому по всім родинам або в співвідношенні на 1000 сімей. З прикладами соціально-демографічних характеристик можна ознайомитися у рекомендованих статтях [дод.7; 9; 10].

Подальшої уваги потребує положення про те, що типи сімейних структур різноманітні й утворюються в залежності від характеру подружжя, спорідненості та батьківства. Таким чином, структура сім'ї – це склад сім'ї і число її членів у сукупності їх взаємин. Аналіз структури сім'ї дає можливість відповісти на питання: як реалізуються функції даної сім'ї, зі скількох поколінь складається сім'я, як представлені шлюбні відносини, як розподілені обов'язки та ролі.

Вивчаючи типологію шлюбно-сімейних відносин, слід звернути увагу на те, що традиційно виділяють шість підстав для класифікації типів сімей:

- за типом подружжя (моногамія, полігамія);
- за типом владних відносин (патріархальна, матриархальна, егалітарна сім'я);
- за принципом вибору шлюбного партнера (екзогамія, ендогамія);
- за просторово-територіальною локалізацією (патрилокальна, матрилокальна, неолокальна);

- за кількістю членів сім'ї (нуклеарна, розширена сім'я);
- за наявністю та кількістю дітей (бездітні, малодітні, середньодітні, багатодітні сім'ї).

Для детального вивчення структури й типології сім'ї слід звернутися до рекомендованої літератури.

Самостійно слід опрацювати навчальний матеріал, який стосується репродуктивної поведінки (системи дій і відносин, які опосередковує народження певної кількості дітей у сім'ї (а також поза шлюбом), звернувши увагу, що репродуктивна поведінка сім'ї формує репродуктивний процес, який в силу повторюваності певної послідовності подій носить, в свою чергу, циклічний характер, тобто складається з репродуктивних циклів сім'ї. А також проаналізувати одну з найважливіших категорій соціологічного дослідження шлюбно-сімейних відносин – «життєвий цикл сім'ї». Стадії життєвого циклу сім'ї характеризують становлення шлюбно-сімейних відносин в залежності від виконання сімейних ролей, пов'язаних з батьківством. Доречно звернутися до запропонованого А. Антоновим критерія (за послідовністю стадій батьківства) визначення стадій життєвого циклу сім'ї.

Теми рефератів і повідомлень

1. Планування сім'ї та національні традиції.
2. Соціальний портрет сучасної української родини.
3. Батьківство в сучасних соціокультурних умовах.
4. Проблеми рольової диференціації у сучасній родині.
5. Демографічна політика України на сучасному етапі.
6. Розвиток і стабілізація молоді сім'ї.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть критерії типології сімей.
2. Дайте визначення понять «репродуктивна поведінка», «репродуктивний процес», «репродуктивний цикл».
3. Охарактеризуйте економічні, соціальні та психологічні репродуктивні мотиви.
4. Назвіть стадії життєвого циклу сім'ї.
5. Якими показниками характеризуються категорії соціологічного вивчення сім'ї «умови життя», «спосіб життя»?
6. Назвіть основні соціально-демографічні характеристики сім'ї.

Завдання для самостійної роботи

1. За матеріалами зазначених статей [дод.7; 9; 10] складіть соціальний портрет сучасної родини, використовуючи основні соціально-демографічні характеристики сім'ї.

2. Використовуючи вивчений матеріал і метод сімейних біографій, складіть життєву історію своєї родини.
3. Опишіть чинники макро-і мікросередовища, що найбільше впливають на умови життя сучасної української родини.

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – С. 130–154.
2. Вакуленко С. М. Социология семьи / С. М. Вакуленко. – Х. : ХНУ им. В. Каразина, 2003. – С. 59–75.
3. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – С. 55–80.
4. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – С. 72–93.
5. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – 238 с.

Додаткова література

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ / Л. Амджадин. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – №3. – С. 60–75.
2. Голод С. И. Социально-демографический анализ состояния и эволюции семьи / С. И. Голод // Социол. исслед. – 2008. – № 1. – С. 40–49.
3. Горлач М. Г. Гендерный аспект семейно-ролевого диссонанса / М. Г. Горлач // Социол. исслед. – 2002. – № 1. – С. 135–136.
4. Ноур А. М. Українська сім'я у сучасному соціумі: реалії і тенденції / Ноур А. М. // Український соціум. – 2002. – № 1. – С. 104–110.
5. Оксамитна С. Динаміка сімейного стану та складу сім'ї / Оксамитна С. // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М.Шульги. – К., 2004. – С. 73–80.

Тема 5. Причини дестабілізації сімейних відносин

Ключові поняття: успішність шлюбно-сімейних відносин, дестабілізація сімейних відносин, конфлікт, дезінтеграція сім'ї, конфліктні, кризисні, проблемні сім'ї, стилі поведінки в конфлікті; розлучення, причини й мотиви розлучення, девіантна поведінка в сім'ї.

Матеріал теми передбачає опрацювання таких питань:

1. Чинники задоволеності й незадоволеності шлюбом. Нестабільність шлюбу.
2. Сімейні конфлікти: сутність, основні групи причин, види конфліктів.

3. Причини і мотиви розлучень. Перехід від традиційної форми розлучення до сучасної.

4. Девіантна поведінка в шлюбно-сімейних відносинах.

Дана тема складається з двох частин: аналізу сімейних конфліктів і процесів дезінтеграції сім'ї та її руйнування.

Розглядаючи форми прояву дестабілізації шлюбно-сімейних відносин: розбіжності, напруженість, конфлікт, слід звернути увагу на визначення поняття «конфлікт». Воно трактується як загострення суперечностей між членами сім'ї на основі розходження ідей, поглядів внаслідок низького рівня етико-психологічної культури.

У сучасній соціологічній та психологічній літературі існує безліч типологій сімейних конфліктів: за гостротою протікання, за суб'єктами, за цілями, за джерелами виникнення тощо. Для більш повного осмислення сутності конфлікту слід розрізняти конфлікт сімейний і конфлікт подружній.

Конструктивність вирішення конфліктів залежить від членів сім'ї. Існує 5 стилів поведінки в конфлікті: співпраця, поступка, домінування, уникнення, компроміс.

Інтерес представляє аналіз різних типів сімейних конфліктів, зміни стилів поведінки в конфлікті залежно від традицій і культури даного суспільства.

При розгляді проблеми дезінтеграції і руйнування сім'ї слід пам'ятати, що соціологічне вивчення розлучення містить у собі аналіз насамперед соціокультурних та історичних особливостей розлучення як з точки зору його причин, так і з урахуванням існуючої законодавчої бази, прийнятих у суспільстві норм, цінностей і зразків поведінки, соціальних наслідків розлучення. Особливу увагу слід приділити концепції переходу від традиційної форми розлучення до сучасної.

Розглядаючи девіантну поведінку в сім'ї, необхідно виходити з того, що вона визначається не лише як відхилення від загальноприйнятих норм поведінки, а така, яка несе загрозу нормальному життю і діяльності людини або оточуючих людей, має соціально негативні наслідки. Найбільш поширені форми девіантної поведінки в родині – алкоголізм, наркоманія, різні види насильства.

Теми рефератів і повідомлень

1. Сімейне насильство: проблема суспільства чи сім'ї.
2. Розлучення: їх причини та соціальні наслідки.
3. Особливості діагностики, попередження та профілактики різних видів сімейних конфліктів.
4. Позитивний і негативний конфлікт у родині.
5. Проблеми взаємин «батьків» і «дітей».

Питання для самоконтролю

1. Перерахуйте чинники, що впливають на стабільність шлюбно-сімейних відносин.
2. Назвіть основні групи причин сімейних конфліктів.
3. Охарактеризуйте стилі поведінки в конфлікті.
4. Назвіть причини і мотиви розлучень; охарактеризуйте особливості поведінки при розлученні.
5. Розкрийте сутність поняття «девіантна поведінка в сім'ї». Охарактеризуйте чинники, що обумовлюють девіантну поведінку.

Завдання для самостійної роботи

1. Опишіть сімейний конфлікт та стилі поведінки в конфлікті на прикладі з художньої літератури.
2. Підготуйте тези за темою «Девіантна поведінка в сімейно-шлюбних відносинах».

Основна література

1. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – С. 90–115.
2. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.
3. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – С. 138–164.

Додаткова література

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ / Л. Амджадин. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – №3. – С.60–75.
2. Горлач М. Г. Гендерный аспект семейно-ролевого диссонанса / М. Г. Горлач // Социол. исслед. – 2002. – № 1. – С. 135–136.
3. Глазунов С. В. Соціологія сім'ї : навч. посіб. для вищих закл. освіти / С. В. Глазунов. – Д. : РВВДД, 2000. – С. 40–54.
4. Закирова В. М. Развод и насилие в семье – феномены семейного неблагополучия / В. М. Закирова // Социол. исслед. – 2002. – № 12. – С. 131–133.
5. Оксамитна С. Динаміка сімейного стану та складу сім'ї / Оксамитна С. // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К., 2004. – С.73–80.
6. Сімейний кодекс України // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 144.
7. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Городяненко – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

Тема 6. Тенденції розвитку сучасних відносин у родині

Ключові поняття: сімейні зміни, сімейна дезорганізація, криза сім'ї, модерністська парадигма, кризисна парадигма, соціальні проблеми сім'ї, сімейна політика, соціальний захист, соціальна підтримка сімей.

При опрацюванні навчального матеріалу слід зосередитися на розгляді таких питань:

1. Основні проблеми і тенденції розвитку сучасної сім'ї. Модерністська і кризова парадигми в поглядах на розвиток сім'ї.
2. Сутність і основні принципи сімейної політики держави. Соціальна підтримка та соціальна робота як форми сімейної політики.
3. Сутність та основні напрямки демографічної політики держави.

Необхідно засвоїти, що на сучасному етапі розвитку сім'ї виявляються такі тенденції зміни сім'ї як соціального інституту: масова нуклеарізація сім'ї, зменшення числа сімей, що складаються з трьох поколінь; кон'югалізація сім'ї, тобто зведення її головним чином до подружньої пари як центру сімейного об'єднання з ослабленими спорідненістю і батьківством; для сучасної сім'ї характерні рівність статей; зниження кількості шлюбів і збільшення частки незареєстрованих шлюбів; зростання кількості неповних сімей; малодітність сім'ї; нестабільність сім'ї, що виявляється у збільшенні кількості розлучень. Трансформаційні процеси можна простежити на рівні зміни сімейних функцій, сімейної структури, цінностей і зразків поведінки.

Слід мати на увазі, що в соціології існує два протилежні підходи до розгляду сучасних трансформацій сім'ї. Парадигма модернізації інтерпретує всі зміни як прояви прогресивних процесів, що відбуваються в суспільстві. Під кризою сім'ї розуміється ослаблення сім'ї як соціального інституту в масштабах суспільства, що проявляється перш за все в недостатньому виконанні репродуктивної і соціалізуючої функцій, а також супроводжується ослабленням триєдності подружжя-батьківства-спорідненості. На відміну від кризи, поняття «дезорганізація родини» визначається як руйнування шлюбних союзів і сирітство дітей і не впливає на сімейні цінності.

Особливу увагу слід приділити вивченню основних принципів сімейної політики держави, її широкого і вузького розуміння. Невід'ємною частиною сімейної політики є також демографічна політика держави як система соціальних заходів, спрямованих на формування усвідомленої демографічної поведінки, яка бажана для суспільства.

Теми рефератів і повідомлень

1. Особливості соціальної роботи з сім'ями.
2. Вплив глобальних проблем людства на сімейні цінності.
3. Соціальне й фізичне здоров'я сім'ї як чинник здоров'я нації.
4. Стан і тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні.
5. Концепції модернізації і кризи сім'ї.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні тенденції розвитку шлюбно-сімейних відносин у сучасному суспільстві.
2. Порівняйте концепції модернізації сім'ї і кризи сім'ї.
3. Як впливають соціальні та економічні умови суспільства на життя сучасної родини?
4. Що таке здоров'я сім'ї в соціологічному ракурсі?
5. Розкрийте зміст і сутність сімейної політики держави.

Завдання для самостійної роботи

1. Проведіть порівняльний аналіз традиційної та сучасної моделей сім'ї.
2. Які заходи, на Вашу думку, в рамках сімейної політики держави необхідні для поліпшення демографічної ситуації в Україні. Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Зробіть реферативний огляд спеціальних періодичних видань за останні два роки з проблем шлюбу і сім'ї.

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – С. 204–258.
2. Вакуленко С. М. Социология семьи / С. М. Вакуленко. – Х. : ХНУ им. В. Каразина, 2003. – С. 109–148.
3. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – С. 100–126.
4. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.
5. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – 238 с.

Додаткова література

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ / Л. Амджадин. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – №3. – С.60–75.
2. Балабух І. М. Трансформація сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної української молоді / І. М. Балабух, Л. В. Осецька // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – Вип. 4. – 2009. – С. 23–30.
3. Горлач М. Г. Гендерный аспект семейно-ролевого диссонанса / М. Г. Горлач // Социол. исслед. – 2002. – № 1. – С. 135–136.
4. Ткачишина О. Р. Актуальні проблеми стосунків поколінь та причини їх виникнення у сучасній сім'ї / О. Р. Ткачишина // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 7. – С. 5–8.
5. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособие для вузов / Л. Б. Шнейдер. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2006. – С. 568–599.

Тема 7. Методологія та методи соціологічних досліджень сім'ї

Ключові поняття: методика соціологічних досліджень сім'ї; спостереження, опитування, аналіз документів, біографічний, щоденниковий, панельний методи, методи сімейних архівів, хронік, життєписів.

Дана тема передбачає опрацювання питань за таким планом:

1. Особливості вивчення інтимних сторін подружніх відносин.
2. Використання біографічного, щоденникового, панельних методів, сімейних архівів, хронік, життєписів.
3. Досвід проведення емпіричних досліджень в Україні та за кордоном.

При підготовці питань з даної теми слід актуалізувати знання з загальної соціологічної теорії. Необхідно пам'ятати, що методологія – це система найбільш загальних принципів, положень і методів, що складають основу для даної науки, сукупність прийомів дослідження в даній науці, а методика соціологічного дослідження – це сукупність принципів організації та проведення соціологічного дослідження.

Соціологічні дослідження шлюбу і сім'ї охоплюють проблеми розвитку та особливості функціонування сім'ї, в тому числі й у сучасному суспільстві. При проведенні дослідження необхідно здійснити постановку проблеми, обґрунтувати актуальність теми, визначити мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, здійснити теоретичне уточнення та емпіричну інтерпретацію основних понять, обрати метод дослідження, відповідний інструментарій. Серед основних категорій: структура сім'ї, типи сім'ї, функції, спосіб життя, умови життя сім'ї, успішність шлюбно-сімейних відносин, життєвий цикл сім'ї тощо.

При дослідженні шлюбно-сімейних відносин, крім традиційних методів (спостереження, опитування, аналіз документів), використовуються й інші методи (біографічний, щоденниковий, панельні методи, сімейних архівів, хронік, життєписів), які дозволяють вивчити взаємодію сім'ї і суспільства, особливості функціонування сім'ї на різних стадіях її розвитку, в залежності від різних соціальних контекстів, спосіб життя і умови життя сім'ї тощо. Ґрунтовно з методологією та методами соціологічних досліджень сім'ї можна познайомитися, звернувшись до навчальних посібників [1–6].

Питання для самоконтролю

1. Назвіть напрямки дослідження шлюбно-сімейних відносин у сучасній соціології.
2. У чому виявляються особливості вивчення шлюбно-сімейних стосунків?
3. Визначте основні категорії соціології сім'ї і шлюбу.
4. У чому полягає специфіка методології соціологічних досліджень сім'ї?
5. Назвіть традиційні методи соціологічного дослідження сім'ї.

6. Які якісні методи використовуються при дослідженні шлюбно-сімейних відносин?

Завдання для самостійної роботи

Напишіть дослідницьку роботу про свою сім'ю, використовуючи один з методів (біографічний, хроніка, сімейний архів тощо).

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – 304 с.
2. Антонов А. И. Микросоциология семьи / А. И. Антонов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – С. 201–212.
3. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – 150 с.
4. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.
5. Мацковский М. С. Социология семьи: проблемы теории, методологии и методики / М. С. Мацковский. – М., 1989. – С. 59–65.
6. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – 238 с.

Додаткова література

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ / Л. Амджадин. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – №3. – С.60–75.
2. Бурова С. Н. Тенденции исследования семьи в советский и постсоветский периоды : [по материалам журн. "Социол. исслед." 1975–2006 гг.] / С. Н. Бурова, А. В. Демидова // Социол. исслед. – 2008. – №12. – С. 97–103.
3. Глазунов С. В. Соціологія сім'ї : навч. посіб. для вищих закл. освіти / С. В. Глазунов. – Д. : РВВДД, 2000. – С. 94–108.
4. Гурко Т. А. Теоретические подходы к изучению семьи / Т. А. Гурко. – М. : Институт социологии РАН, 2010. – 262 с.
5. Сім'я та сімейні цінності в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку : моногр. / Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. : ТОВ «Основа-Принт», 2011. – 248 с.
6. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – М., 1994.
7. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Городяненко – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Рухи фемінізму і ставлення до них у сучасному українському суспільстві.
2. Батьківство в сучасних соціокультурних умовах.
3. Позитивний і негативний конфлікт у родині.
4. Проблеми становлення та розвитку молодого сім'ї.
5. Вплив глобальних проблем людства на сімейні цінності.
6. Ставлення сучасної молоді до сімейних цінностей.
7. Шлюбно-сімейні установки сучасної молоді.
8. Зміна сімейних ролей: гендерний аспект.
9. Проблеми формування сімейних цінностей у період економічної кризи.
10. Девіантна поведінка в шлюбно-сімейних відносинах.
11. Соціальне та фізичне здоров'я сім'ї як фактор здоров'я нації.
12. Альтернативні стилі сімейного життя.
13. Міжпоколінні конфлікти в сучасній родині.
14. Особливості діагностики, попередження і профілактики різних видів сімейних конфліктів.
15. Вплив сімейної соціалізації на професійні та освітні установки молоді.
16. Роль ЗМІ у формуванні іміджу сім'ї.
17. Соціальний портрет сучасної української родини.
18. Розлучення: його причини та соціальні наслідки.
19. Сексуальна поведінка підлітків і молоді в сучасних умовах.
20. Історії сімей як об'єкт соціологічного дослідження.

Методичні поради до виконання індивідуальних завдань

Із запропонованих тем бажано обрати ту, що найбільш повно відповідає Вашим пізнавальним інтересам. При виборі теми і визначенні її змісту консультируйтесь з викладачем, а також використовуйте літературу, яка подана у відповідній темі заняття.

Вимоги до виконання й оформлення індивідуального завдання

- робота має включати: титульний аркуш, на якому зазначається прізвище студента, курс, група, назва предмета, прізвище викладача, тема завдання; зміст, що включає вступ, декілька розділів і висновок, при цьому назви параграфів повинні відбивати ключові проблеми і логіку розкриття теми;
- обсяг роботи – до 16 сторінок тексту (шрифт 14);
- у тексті роботи з виділенням усіх структурних підрозділів мають бути самостійні висновки за обраною темою, а також коректні посилання на пророблені джерела;
- список літератури має включати не менше п'ятьох джерел за темою, у тому числі соціологічні словники і підручники із соціології сім'ї.

Виконуючи завдання, необхідно показати розуміння і знання основних теоретичних концепцій у галузі розробки конкретних шлюбно-сімейних

проблем, опанувати змістовну сутність категорій соціології сім'ї і шлюбу, виявити знання базових (загальних і спеціальних) методів і методологічних підходів до вивчення шлюбно-сімейних відносин. У ході роботи бажано описувати не тільки базові питання, які запропоновані навчальними посібниками, але й самостійно обирати проблеми, які розглянуті у спеціальній соціологічній літературі (статтях, монографіях). Особливу увагу слід приділити правильному оформленню посилань на використовувані джерела.

У вступі повинна міститися постановка проблеми відповідно до обраної теми й обґрунтування її актуальності та значущості. Компонування матеріалу має бути логічно побудоване й обґрунтоване. При вивченні соціології сім'ї співвіднесіть ідеї класиків соціологічної думки з реальною практикою й сучасними соціологічними дослідженнями за обраною проблемою.

Індивідуальне завдання оцінюється за 12-бальною шкалою.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 2010. – 304 с.
2. Антонов А. И. Микросоциология семьи / А. И. Антонов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000.
3. Вакуленко С. М. Социология семьи / С. М. Вакуленко. – Х. : ХНУ им. В. Каразина, 2003. – 159 с.
4. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. – 150 с.
5. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : підруч. / М. П. Лукашевич, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.
6. Мацковский М. С. Социология семьи: проблемы теории, методологии и методики / М. С. Мацковский. – М., 1989.
7. Черняк Е. М. Социология семьи : учеб. пособие / Е. М. Черняк. – 2-е изд. – М. : Дашков и Ко, 2003. – 238 с.

Додаткова література

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ / Л. Амджадин // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – №3. – С. 60–75.
2. Балабух І. М. Трансформація сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної української молоді / І. М. Балабух, Л. В. Осецька // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – Вип. 4. – 2009. – С. 23–30.
3. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві / О. М. Балакірева // Український соціум. – 2007. – № 2. – С. 7–19.

4. Безнощенко Е. А. Семья в системе ценностных установок современного общества / Е. А. Безнощенко // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2010. – № 4. – С. 60–65.
5. Безнощенко Е. А. Ценность семьи в современном западно-европейском обществе : социально-философский дискурс / Е. А. Безнощенко // Философия и культура. – М., 2010. – № 9(33). – С. 51–55.
6. Бурова С. Н. Тенденции исследования семьи в советский и постсоветский периоды : [по материалам журн. "Социол. исслед." 1975–2006 гг.] / С. Н. Бурова, А. В. Демидова // Социол. исслед. – 2008. – №12. – С. 97–103.
7. Голод С. И. Социально-демографический анализ состояния и эволюции семьи / С. И. Голод // Социол. исслед. – 2008. – № 1. – С. 40–49.
8. Глазунов С. В. Соціологія сім'ї : навч. посіб. для вищих закл. освіти / С. В. Глазунов. – Д. : РВВДД, 2000. – 140 с.
9. Гурко Т. А. Теоретические подходы к изучению семьи / Т. А. Гурко. – М. : Институт социологии РАН, 2010. – 262 с.
10. Ковалева А. В. Интерпретация системы семейных ценностей и её компонентов в современном обществе: в 2 т. / А. В. Ковалева // Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ». – 2010. – № 1. – С. 28–36.
11. Левина А. А. Семья в системе ценностей современной молодежи: социологический аспект [Электронный ресурс] / А. А. Левина // Современные научные исследования и инновации. – 2013. – № 10. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2013/10/28016>. – Загл. с экрана.
12. Митрикас А. Семья как ценность: состояние и перспективы изменений ценностного выбора в странах Европы / А. Митрикас // Социол. исслед. – 2011. – № 5. – С. 3–10.
13. Оксамитна С. Динаміка сімейного стану та складу сім'ї / Оксамитна С. // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К., 2004. – С. 73–80.
14. Семенов В. Е. Ценностные ориентации современной молодежи / В. Е. Семенов // Социол. исслед. – 2007. – №4. – С. 51–58.
15. Сімейний кодекс України // Урядовий кур'єр. – 2002. – №144.
16. Сім'я та сімейні цінності в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку (колективна монографія) / Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. : ТОВ «Основа-Принт», 2011. – 248 с.
17. Смелзер Н. Социология. Американская семья / Н. Смелзер // Социол. исслед. – 1993. – №3.
18. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – М., 1994.
19. Современная западная социология: Словарь. – М., 1990. – С. 316.
20. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Сокурская Л. Г. – Харьков : Харк. університет, 2006. – 576 с.

21. Сорокин П. А. Кризис современной семьи / П. А. Сорокин // Вестн. МГУ. – Сер.18. Социология и политология. – 1997. – № 3.
22. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Городяненко – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.
23. Ткачишина О. Р. Актуальні проблеми стосунків поколінь та причини їх виникнення у сучасній сім'ї / О. Р. Ткачишина // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 7. – С. 5–8.
24. Шубина О. А. Ценности семьи в сознании студенческой молодежи [Электронный ресурс] / О. А. Шубина // Уральский государственный педагогический ун-т. – Екатеринбург, 2011. – Режим доступа: http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2007_5/40.pdf – Загл. с экрана.
25. Якуба Е. А. Социология : учеб. пособие для студентов / Е. А. Якуба. – Х. : Константа, 2000. – 192 с.

ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Соціологія сім'ї і шлюбу»

Модуль 1. Соціологія сім'ї і шлюбу як галузь соціології

1. Соціальна сутність поняття «шлюб».
2. Соціальна сутність поняття «сім'я».
3. Сім'я як мала соціальна група і як соціальний інститут.
4. Взаємозв'язок соціології сім'ї з іншими науками, що вивчають сім'ю.
5. Різноманіття підходів до визначення сім'ї у вітчизняній і західній соціології.
6. Макро-і мікросоціологія сім'ї: критерії та рівні аналізу.
7. Сім'я як соціальний інститут у системі первинних і вторинних груп.
8. Взаємодія сім'ї з окремими соціальними інститутами та організаціями.
9. Економічні, моральні і правові основи сім'ї.
10. Система категорій соціологічного дослідження сім'ї та шлюбу.
11. Соціальні норми в сфері шлюбно-сімейних відносин.
12. Соціальні цінності в сфері шлюбно-сімейних відносин.
13. Система сімейних цінностей.
14. Традиції, звичаї у сфері шлюбно-сімейних відносин.
15. Історичний розвиток уявлень про сім'ю.
16. Феміністські уявлення про шлюб та сім'ю.
17. Емпіричний метод дослідження сім'ї Ф. Ле Пле.
18. Етапи становлення сім'ї як соціального інституту.
19. Особливості соціологічного вивчення сім'ї як соціального інституту.
20. Роль Бьорджесса у становленні досліджень сім'ї як мікрогрупи.
21. Мікросоціологічні теорії. Теорія символічного інтеракціонізму.
22. Мікросоціологічні теорії. Теорія обміну.

23. Мікросоціологічні теорії. Етнометодологія.
24. Мікросоціологічні теорії. Психоаналітична теорія.
25. Соціологія сім'ї та шлюбу як спеціальна соціологічна теорія.
26. Методологія та методика соціологічних досліджень сім'ї.
27. Історико-соціологічні підходи до аналізу сім'ї.
28. Функціональний підхід до аналізу соціального інституту сім'ї.
29. Еволюційний підхід до аналізу соціального інституту сім'ї.
30. Історико-соціологічні підходи до аналізу сім'ї як малої групи.
31. Соціологія сім'ї в Україні.

Модуль 2. Соціальна сутність сім'ї

32. Соціальні функції сім'ї.
33. Сім'я як основний агент первинної соціалізації особистості.
34. Сімейне виховання як основа формування особистості.
35. Типологія сімейних функцій.
36. Специфічні й неспецифічні функції сім'ї.
37. Особливості функцій родини в різних суспільствах.
38. Виховна та соціалізуюча функції сім'ї.
39. Економічна та господарсько-побутова функції сім'ї.
40. Дозвільна і комунікативна функції сім'ї.
41. Структура сім'ї.
42. Типологія сімей.
43. Поняття життєвого циклу сім'ї.
44. Сім'я як чинник відтворення соціальної структури суспільства.
45. Соціологічний аналіз умов життя сім'ї.
46. Аналіз способу життя сім'ї в соціології.
47. Методологія визначення стадій сімейного циклу.
48. Вивчення життєвого циклу родини за допомогою методу сімейних біографій.
49. Проблеми соціалізації у сучасній сім'ї.
50. Сутність демографічної політики, її завдання, шляхи та засоби реалізації.
51. Особливості демографічної політики в Україні.
52. Репродуктивна поведінка: сутність, особливості, основні елементи.
53. Поняття репродуктивного циклу, репродуктивного процесу сім'ї.
54. Поняття сімейної поведінки, особливості та її різновиди.
55. Сучасні тенденції у шлюбній поведінці. .
56. Соціологічні теорії шлюбного вибору.
57. Сучасні тенденції у сексуальній поведінці.
58. Поняття планування сім'ї. Основні концепції планування сім'ї.
59. Особливості процесу соціалізації в сім'ї.
60. Основні теорії соціалізації.
61. Причини дестабілізації сімейних відносин.

62. Шляхи стабілізації сімейних відносин: соціологічний аспект.
63. Девіантна поведінка в сфері шлюбно-сімейних відносин.
64. Сімейні конфлікти: сутність, види, основні причини.
65. Соціологічний аспект вивчення причин і мотивів розлучень.
66. Санкції після розлучень: соціальний, психологічний, правовий аспекти.
67. Аналіз переходу від традиційного розлучення до його сучасного типу.
68. Соціальні наслідки розлучення.
69. Стилї поведінки у вирішенні сімейного конфлікту.
70. Міжособистісні відносини в родині.
71. Фактори задоволеності й незадоволеності шлюбом: соціологічний аспект.
72. Особливості взаємин батьків і дітей у сучасному суспільстві.
73. Сутність і принципи сімейної політики держави.
74. Сімейна політика держави: принципи, шляхи реалізації.
75. Основні тенденції і перспективи розвитку сім'ї.
76. Модерністська і кризова парадигми розвитку сім'ї.
77. Трансформація сімейних функцій на сучасному етапі розвитку суспільства.
78. Ціннісний конфлікт особистості та суспільства у сфері шлюбно-сімейних відносин.
79. Особливості традиційної та сучасної сім'ї.
80. Стратегія сімейної політики в сучасному трактуванні.
81. Метод сімейних біографій у вивченні життєвого циклу сім'ї.
82. Зміна сімейної структури сучасної сім'ї.
83. Трансформація сімейних цінностей і зразків поведінки.
84. Соціально-економічні мотиви репродуктивної поведінки сім'ї.
85. Соціально-економічні проблеми молоді сім'ї.
86. Соціально-демографічні характеристики сім'ї.
87. Молода сім'я як особливий тип сім'ї.
88. Соціально-психологічні проблеми молодих сімей.
89. Проблема стабільності молоді сім'ї.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Дезорганізація сім'ї	розпад шлюбних союзів та сирітство дітей.
Демографічна політика	діяльність держави, яка спрямована на регулювання процесів репродукції населення.
Криза сім'ї	ціннісний конфлікт особистості та суспільства відносно народження і соціалізації дітей, послаблення єдності подружжя – батьківства – спорідненості.
Образ життя сім'ї	сукупність тих видів життєдіяльності, які виконуються всіма або окремими членами сім'ї.
Планування сім'ї	1) прийняття та реалізація подружжям (індивідом) рішень про кількість дітей та строки її народження; 2) діяльність державних і недержавних агентств, що спрямована на створення умов для досягнення кожною сім'єю бажаної кількості дітей у бажані строки.
Репродуктивна поведінка	система дій і відносин, які опосередковують народження певної кількості дітей у шлюбі або поза ним.
Репродуктивний процес	послідовність репродуктивних подій протягом життєвого циклу сім'ї, які пов'язані з народженням дітей і є результатом спільної дії біологічного чинника народжуваності й соціального контролю репродуктивної поведінки сім'ї.
Репродуктивний цикл сім'ї	повторювана послідовність репродуктивних подій.
Сімейний конфлікт	загострення протиріч між членами сім'ї на ґрунті розходження ідей, поглядів внаслідок низького рівня етико-психологічної культури.
Сім'я	історично конкретна система взаємовідносин між подружжям, батьками й дітьми; мала група, члени якої пов'язані відносинами спорідненості або шлюбними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, і соціальна необхідність у якій обумовлена потребою суспільства в фізичному й духовному відтворенні населення.

<i>Соціальний інститут сім'ї</i>	важливий у суспільстві соціальний інститут, який реалізує життєво важливі для суспільства функції щодо народження, змісту й соціалізації дітей.
<i>Соціологія сім'ї</i>	спеціальна соціологічна теорія, що вивчає закономірності виникнення, функціонування і розвитку сім'ї як соціального феномена, який поєднує у собі риси соціального інституту й малої групи. С.с. – це галузь соціологічного знання, яка вивчає динаміку виникнення і розвитку шлюбно-сімейних відносин у конкретних культурних і соціально-економічних умовах.
<i>Умови життя сім'ї</i>	сукупність чинників макро- й мікросоціального середовища, серед яких особливу роль грають рівень розвитку продуктивних сил суспільства, їх орієнтованість на сім'ю, можливість мати роботу й дохід для підтримки всіх функцій сім'ї тощо.
<i>Функції сім'ї</i>	спосіб виявлення активності, життєдіяльності сім'ї та її членів.
<i>Шлюб</i>	історично обумовлена, санкціонована та така, що регулюється суспільством, форма відносин між чоловіком і жінкою, яка установлює їх права та обов'язки до дітей, батьків, один до одного.
<i>Етапи життєвого циклу сім'ї</i>	категорія, яка характеризує динаміку розвитку сім'ї з моменту її формування до розпаду.

ЗМІСТ

Вступ	3
Критерії успішності навчання	5
Тематичний план	7
Програма навчальної дисципліни	8
Методичні рекомендації з вивчення навчальної дисципліни	10
Змістовий модуль 1. Соціологія сім'ї і шлюбу як галузь соціології	10
Змістовий модуль 2. Соціальна сутність сім'ї	15
Тематика індивідуальних завдань та методичні поради до їх виконання ...	27
Перелік навчально-методичної літератури	28
Питання з навчальної дисципліни	30
Словник основних термінів	33

Навчальне видання

СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї І ШЛЮБУ

Методичні рекомендації
для студентів факультету «Соціальний менеджмент»,
які навчаються за напрямом підготовки 6.030101 – Соціологія

Автор-упорядник ЗВЕРКО Тамара Василівна

В авторській редакції
Комп'ютерний набір *Т. В. Зверко*

Підписано до друку 10.03.2015. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 2,09. Обл.-вид. арк. 1,98.
Тираж 60 пр. Зам. №

План 2014/15 навч. р., поз. № 13 в переліку робіт кафедри

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.